WIKIPEDIA

Latyn

in Wikipedia, die vrye ensiklopedie

Latyn (*Lingua Latina*) was 'n taal wat oorspronklik in die streek Latium, wat Rome insluit, gepraat is. Dit het baie aansien en belang verwerf as die amptelike taal van die Romeinse Ryk. Belangrike Latynse skrywers was Cicero, Tacitus, Vergilius, Horatius en Ovidius.

Latyn ***Lingua Latina***	
Gepraat in:	Latium, Romeinse Monargie, Romeinse Republiek, Romeinse Ryk, Middeleeuse Europa en Vroeë moderne Europa, Armeense Koninkryk van Kilikië Vatikaanstad
Gebied:	Middellandse See
Totale sprekers:	*uitgesterf*
Taalfamilie:	Indo-Europees Italies Latyns-Faliskies **Latyn**
Skrifstelsel:	Latynse alfabet
Amptelike status	
Amptelike taal in:	Vatikaanstad
Gereguleer deur:	Opus Fundatum Latinitas
Taalkodes	
ISO 639-1:	`la`
ISO 639-2:	`lat`
ISO 639-3:	`lat (http://www.sil.org/iso639-3/documentation.asp?id=lat)`

Inhoud

Latynse taalimperium

Die Latynse taalimperium van die Romeinse Ryk kan om verskillende redes beskou word as een van die vreedsaamstes in die geskiedenis. Die verowerdes is naamlik toegelaat om hul taal en godsdiens te behou. Ook is gepoog om die oorwonne volkere se lojaliteit te win deur hulle goed te behandel, korrupsie en uitbuiting teë te gaan, maar ook paaie, besproeiingskanale en ander bouwerke op te rig en die gebiede ekonomies te ontwikkel. Die Romeine was nie die ander tale binne die ryk vyandiggesind nie, maar het dit ook nie bevorder nie. Tog het uitsonderings voorgekom: in Egipte is amptenare afgedank wat nie Latyn magtig was nie (Egipties is ook

nie erken nie, maar wel Grieks). Sekere vermaarde Grieke kon ook nie burgerregte verwerf as hul Latyn te swak was nie.

In die meerderheid gevalle was die taaldwang op subtiele wyse toegepas. Soos te vinde by die oorwonne Galliërs (waar die huidige Frankryk tans staan), is daar in aanraking gekom met 'n beskawing wat hulle én die Romeine as beter en as hoër beskou het. Vir 'n burger om sekere betrekkings te kon kry en as "beskaafd" deur te gaan, moes die persoon Latyn ken. Die Galliese aristokrasie wat hul voorregte wou behou, het hul kinders na Rome toe gestuur om Latyn goed te leer praat en skryf. Selfs in die tyd van die hoogbloei van die Romeinse Ryk het die Romeine en Grieke egter steeds die Griekse taal as superieur beskou. 'n Romein wat as "beskaaf" wou deurgaan, het Grieks geleer, gepraat en geskryf.[1]

Nota: Hierdie bladsy kan IFA fonetiese simbole in Unicode bevat.

Invloed

Al die Romaanse tale het hul oorsprong in Latyn, en talle woorde in moderne tale soos Afrikaans is gebaseer op Latyn. (Omtrent 80% van wetenskaplike woorde in Engels wortel in Latyn.) Latyn was die lingua franca, die taal wat geleerdes gebruik het vir wetenskaplike en politieke sake, vir meer as 'n duisend jaar in die Westerse wêreld. In die agtiende eeu is dit begin vervang deur Frans en dan deur Engels laat in die negentiende eeu. Kerklatyn bly vandag nog die formele taal van die Rooms-Katolieke Kerk, en dit is die amptelike nasionale taal van die Vatikaanstad, alhoewel Italiaans die voertaal is. Dié kerk het Latyn aanhou gebruik as sy liturgiese taal tot die 1960's. Dit word steeds gebruik, saam met Grieks, om die name wat in die wetenskaplike klassifikasie van alle lewende dinge gebruik word, te verskaf. Vandag is die naaste verwante taal daaraan Italiaans. Lees meer oor Latyn se invloed op vandag se tale.

Hoofeienskappe

Latyn is 'n sintetiese of inflektiewe taal: aanvoegsels word aangeheg aan 'n vaste stam om geslag, getal en vorm aan te dui in byvoeglike naamwoorde, selfstandige naamwoorde en voornaamwoorde. Hierdie proses word verbuiging (*declinatio*) genoem. Vir werkwoorde gee die aanhangsels persoon, getal, tyd, vorm, en wys weer en dié proses word vervoeging (*coniugatio*) genoem. Daar is vyf verbuigngs van selfstandige naamwoorde, en vier vervoegings van werkwoorde.

Naamwoorde

Die ses naamwoordvorme is:

- nominatief (gebruik wanneer die onderwerp van die sin aangetoon word),
- genitief (gebruik om 'n verhouding of besit aan te toon),
- datief (gebruik om die indirekte voorwerp van die werkswoord, dikwels verteenwoordig deur "vir" of "aan" aan te toon)
- akkusatief (gebruik om die direkte voorwerp van die werkwoord aan te toon),
- vokatief (gebruik vir die persoon of voorwerp wat aangespreek word),
- ablatief (gebruik om die oorsaak, oorsprong, instrument, verwydering van die werkwoord aan te toon, dikwels met voorsetsels soos "deur", "met" en "vanaf").

Daarby het sommige naamwoorde 'n lokatiewe vorm om 'n plekverhouding uit te druk (wat gewoonlik deur die ablatiewe vorm, tesame met 'n voorsetsel soos "in", gedek wou wees), maar hierdie argaïese gebruik van die Indo-Europese dae word slegs in die name van mere, stede, dorpe, soortgelyke plekke, en in 'n paar nader woorde gevind.

Werkwoorde

Die werkwoord het bepaalde en onbepaalde vorme. Die bepaalde vorme kry aparte aanvoegsels vir die drie persone en die twee getalle. Die onbepaalde vorme word nie vir persoon en getal vervoeg nie.

Daar is vier wyse: die onbepaalde (*infinitivus*), die aantonende (*indicativus*), die aanvoegende (*coniunctivus*) en die gebiedende wys (*imperativus*). Die *infinitivus* is onbepaald na vorm. Die ander drie wyse word vir persoon en getal vervoeg.

Infinitivus	vocare	(om te) roep
Indicativus	voco, vocas	ek roep, jy roep en so meer
Coniunctivus	vocem	dat ek mag roep; ens.
Imperativus	voca! vocate!	roep! (meervoud)

Die coniunctivus druk hoop, wens of twyfel uit en word dikwels in 'n bysin gebruik.

Talle van werkwoorde het aparte aanhangsels vir die bedrywende (*activus*) en die lydende vorm (*passivus*).

voco -- ek roep
vocor -- ek word geroep.

Daar is ook werkwoorde wat net in die lydende vorm gebruik word (*deponentia*). Die vertaling kan in baie gevalle 'n aktiewe betekenis het.

loquor -- ek spreek

Latyn en die Romantiek

Ná die val van die Romeinse Ryk, het Latyn in verskeie ander tale ontwikkel. Vir baie eeue lank was hierdie tale slegs gepraat, en Latyn is steeds gebruik vir skryf. ('n Voorbeeld hiervan: Latyn was die amptelike taal van Portugal tot 1296, toe dit eers vervang is deur Portugees.)

Die Romaanse tale is inderdaad nie afgelei vanaf klassieke Latyn nie, maar eerder van die gesproke Volkslatyn. Latyn en die Romaanse tale verskil onder meer deurdat die Romaanse tale 'n kenmerkende beklemtoning ontwikkel het, teenoor Latyn se kenmerkende verskil in die lengte van die klinkers. Italiaans het vandag albei aspekte daarvan, terwyl Spaans nog net die beklemtoning oorhet, en Frans nie een van die twee nie.

Nog 'n ander groot verskil tussen die Romaanse tale en Latyn is dat eersgenoemde, met die uitsondering van Roemeens hulle vormeindes in meeste woorde verloor het, behalwe in die geval van sommige voornaamwoorde. Roemeens het nog steeds vyf naamwoordvorme, maar gebruik nie meer die ablatiewe vorm nie.

Latyn en Engels

Engelse grammatika is nie 'n direkte nasaat van Latynse grammatika nie. Pogings om Engelse grammatika in dieselfde vormpie in te giet as wat Latynse grammatikareëls dikteer — soos die aansitterige verbod op die opgebreekte infinitief — het nie sy beslag gekry in die alledaagse gebruik nie. Aan die ander kant ontspring goed die helfte van Engelse woorde uit Latyn, insluitend baie woorde wat van die argaïese Grieks af kom en toe deur die Romeine ingespan is, om nie eers te praat van die duisende Franse, Spaanse en Italiaanse woorde van Latynse herkoms wat Engels ook verryk het nie.

Vanaf die sestiende tot in die agtiende eeu het Engelse skrywers enorme getalle nuwe woorde geskep van die Latynse en Griekse wortels. Hierdie woorde is "inkpotwoorde" gedoop (asof hulle gestort is uit 'n potjie ink) en was ryk in geur en betekenis. Die meeste van die woorde is eenmalig deur 'n skrywer gebruik en het toe vergete geraak, maar 'n paar het bly voortbestaan. *Imbibe*, *extrapolate*, en *inebriation* is almal inkpotwoorde, uitgekerf uit Latynse en Griekse woorde.

Latyn en Afrikaans

Afrikaans en Latyn verskil op grammatikale gebied baie sterk van mekaar. Afrikaans ken min vervoegings (soos *ek – my – myne*; *lank – lang – die lange – iets lanks*; *kind – kinders*; *spreek – gespreek – sprekende*). In Latyn het die meeste woorde 'n groot getal vorme waarvan die gebruik vir Afrikaanssprekendes dikwels moeilik is om te verstaan.

Onderrig van Latyn

Vir meer inligting, besoek die artikel **Latynonderrig**

Latynonderrig geskied in verskeie lande van dwarsoor die wêreld. In Suid-Afrika was Latynse skole reeds in 1714 gestig, hoewel die Britse Ryk eers in 1822 die Latynse taal op eie bodem, saam met Engels, verpligtend gemaak het. Latyn se status as verpligte universiteitstoelatingsvak loop egter teen die middel van die 20ste eeu ten einde. As verpligte regstaal word Latyn van sy status in 1994 gestroop.

Afrikaanse handboeke

- Gonin, H.L. 1956. *Latynse grammatika en leesboek: eerste jaargang*. Vierde hersiene druk. Johannesburg: Voortrekkerpers. (http://www.casa-kvsa.org.za/Gonin%20Latin%20Course%20%20PartI.pdf) 22,7 MG
- Gonin, H.L. 1945. *Latynse grammatika en leesboek: tweede jaargang*. Johannesburg: Voortrekkerpers. (http://www.casa-kvsa.org.za/Gonin%20Latin%20Course%20PartII.pdf) 26,2 MG
- Gonin, H.L. 1947. *Latynse grammatika en leesboek: derde en vierde jaargang*. Johannesburg: Voortrekkerpers. (http://www.casa-kvsa.org.za/Gonin%20Latin%20Course%20PartIII-IV.pdf) 17,8 MG

Verwysing

1. Steyn, J.C. 1980. *Tuiste in eie taal: die behoud en bestaan van Afrikaans*. Kaapstad: Tafelberg-Uitgewers. p. 30,31,41

Sien ook

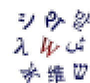
- Latyn se invloed op vandag se tale
- Italiese tale

- Romeinse Ryk
- Lys van gedrukte Afrikaans-vreemdtalige woordeboeke

Eksterne skakels

Wikimedia Commons bevat media in verband met ***Latyn***.

Sien ***Latyn*** in Wiktionary, die vrye woordeboek.

- Ethnologue-verslag vir Latyn (http://www.ethnologue.com/show_language.asp?code=LTN)
- Corpus Scriptorum Latinorum (http://forumromanum.org/literature/index.html), 'n allesomvattende webografie van Latynse tekse en die vertalings daarvan
- Die Perseus-projek (http://www.perseus.tufts.edu/) het talle nuttige bladsye waarmee klassieke tale en letterkundes bestudeer kan word, insluitende 'n interaktiewe Latynse woordeboek (http://www.perseus.tufts.edu/cgi-bin/resolveform?lang=Latin).
- *words* deur William Whitaker (http://lysy2.archives.nd.edu/cgi-bin/words.exe) (*Windows .exe*)- 'n aanlyn woordeboekprogram wat in staat is om verskeie woordvorme op te soek
- Retiarius.Org (http://retiarius.org/) sluit 'n Latyntekssoekenjin in.
- Latyn-Engelse woordeboek en Latynse grammatika van die Universiteit van Notre Dame (http://www.nd.edu/~archives/latgramm.htm)
- Latynse hulpbronne (http://nefer-seba.net/latin/) Latynse tekse en 'n versameling van woordeboeke
- **Gratis aanlynkursusse in Latyn**
  - http://sprachprofi.de.vu/latin
  - http://wikibooks.org/wiki/Latin
- Die Latynbiblioteek (http://thelatinlibrary.com/) bevat talle Latyntekste.
- Textkit (http://textkit.com/) het Latynse handboeke en e-tekste.
- Latin–English Dictionary (http://www.websters-online-dictionary.org/definition/Latin-english/): vanaf Webster se Rosetta Uitgawe
- Taalkruisverwysing (http://language-reference.com/) 'n Vreemde-taalkruisverwysingswoordeboek, aangevuur deur sy eie soekenjin. Alle kruiskombinasie tussen Latyn en Frans, Duits, Italiaans en Spaans kom hierin voor.
- Ephemeris (http://ephemeris.alcuinus.net/), 'n Latynse koerant
- *Rhetor* deur Gabriel Harvey (http://comp.uark.edu/~mreynold/rhetor.html) – oorspronklik publiseer in 1577 en nooit weer herdruk nie

	Italiese tale
Italiese groep	Oskies | Umbries | Faliskies | Latyn
	Romaanse tale
Iberoromaans	Aragonees | Asturies | Galicies | Katalaans | Ladino | Leonees | Portugees | Spaans
Galloromaans	**Langues d'oil:** Frans | Gallo | Lorreins | Normandies (Auregnais | Guernésiais | Jèrriais | Sercquiais) Pikardies | Champenois | Waals | Anglo-Normandies **Oksitaans:** Aranees | Auvergnat | Gaskons | Languedokies | Limousin | Provensaals Frankoprovensaals
Galloitalies	Lombardies | Monegaskies | Piëmontees | Venesiaans
Retoromaans	Romansch | Ladinies | Friulaans
Italoromaans	Dalmaties | Italiaans | Napolitaans
Suid-Romaans	Korsikaans | Sardies (Campidanies, Galluraans, Logudories, Sassaries) | Sisiliaans

Balkanromaans	Aroemeens | Istro-Roemaans | Meglenoroemaans | Roemeens
Romaanse Kunstale	Interlingua | Interlingue | Lingua Franca Nova

Normdata	GND: 4114364-4 (https://d-nb.info/gnd/4114364-4) · HDS: 011197 (https://hls-dhs-dss.ch/fr/articles/011197) · LCCN: sh85074944 (https://id.loc.gov/authorities/subjects/sh85074944) · NDL: 00569314 (https://id.ndl.go.jp/auth/ndlna/00569314)